

NA DRINI ČUPRIJA

Ivo Andrić

Copyright © Zadužbina Ive Andrića, Milutina Bojića 4, Beograd
Copyright © ovog izdanja Kontrast izdavaštvo

Za izdavača:

Vladimir Manigoda

Glavni i odgovorni urednik:

Ivan Isailović

Urednik izdanja:

Aleksandra Paunović

Pogovor:

Aleksandra Paunović

Lektura i korektura:

Kontrast izdavaštvo

Dizajn korica:

Slavimir Stojanović Futro

Prelom:

Ivan Isailović

Štampa:

F.U.K. d.o.o. Beograd

Tiraž:

1000

Izdavač:

Kontrast izdavaštvo
Terazije 35, Beograd
info@kontrastizdavastvo.rs
kontrastizdavastvo.rs
www.glif.rs

Ivo ANDRIĆ

NA DRINI ĆUPRIJA

Priredila
Aleksandra Paunović

KONTRAST
Beograd, 2025.

UVODNA REČ

Prvo izdanje romana *Na Drini ćuprija* Ivo Andrić štampa za izdavačku kuću Prosveta u oslobođenom Beogradu, u martu 1945. godine. Autorska zabeleška s kraja knjige, „Beograd, juli 1942 – decembar 1943.” u prvom i u izdanju iz 1946, vezivala je nedvosmisleno nastanak višegradske epopeje, docnije i hronike za godine okupacije, razrušeni Beograd kada je Andrić uz Isidoru Sekulić, Desanku Maskimović, Miloša N. Đurića i druge kulturne uposlenike odbio da potpiše „Apel srpskom narodu” (*Novo vreme*, 13. avgust 1941). „Roman *Na Drini ćuprija*”, priznaje I. Andrić,

pisao sam u razrušenom Beogradu, u vreme kada ne bih dao ni pare za rođeni život. Nikada nisam verovao da ću živ dočetai kraj rata. Pišući stranicu za stranicom imao sam osećaj da će već iste noći bomba pogoditi kuću u kojoj sam živio i pisao i razneti moje rukopise. Svaki put kada bih seo za sto – glava mi je bila u torbi. Da, to je vreme kada sam samovao, ćutao i pisao. Tada sam i došao do zaključka da su knjige slaba uteha za zlo i nesreću svake vrste, i da je čovek katkad – bar za izvesno vreme – da i muku prihvati kao прибежиште. Pisanje je bilo sve što mi je ostajalo od života. Pa i to je jedva bilo moguće.*

Njen romaneskni začetak i stvaralačko jezgro, kako su utvrdila najpre izučavanja I. Tartalje, Ž. Đukić-Perišić ali i istraživanje priređivača kritičkog izdanja,** autor je naznačio isprva u beleškama

---

* Lj. Jandrić. *Sa Ivom Andrićem (1968–1975)*. Beograd: SKZ, 1977, str. 127–128.

** U četvrtom kolu *Kritičkog izdanja dela Ive Andrića roman Na Drini ćuprija* priredili su dvotomno Milan Aleksić i Marija Blagojević (Beograd, Zadužbina Ive Andrića, 2024).

iz Soko Banje, te pripremnim rukopisima od pedesetak stranica (tzv. „Pra-Ćuprija”), koja se danas čuva u sarajevskom Muzeju književnosti i pozorišne umjetnosti. Fragment „Na kapiji”^{***} s naznakom „Pisano u Soko Banji 1942. g.” i zapisom „Od ovoga je nastala *Na Drini ćuprija*” zapravo je scena sa studentima i đacima na višegradskom mostu od koje će nastati kraj XVIII poglavlja.

No, kako je Ivo Andrić bio od onih pisaca koji su negovali izrazitu stvaralačku opreznost u ostavljanju biografskih, autopoetičkih i drugih smernica koje bi čitalački um zavele i unapred oblikovale, tako su podaci o genezi dela ostali rasuti po beležnicama, a epiloški komentar o vremenu nastanka, uz naznake „roman” (1945), te „višegradska hronika” (1946–1949) uklonjeni su kasnije sa oboda knjige. Andrićevska ekonomija minimalnog uokviravanja romanesknog sveta *Na Drini ćuprija*, zadržavši samo stih iz narodne pesme „Zidanje ćuprije na Drini”,^{***} veličajnu zadužbinu Mehmedpaše Sokolovića u mestu naslova, isturila je epsko tkivo, pripovedanje – kâžu o vezirovom mostu u prvi plan.

---

* Ovaj pripremini materijal i sâm original rukopisa *Na Drini ćuprija* darovan je muzeju po želji I. Andrića.

** „Đacima bi se uvek pridružio poneki od njihovih drugova iz detinjstva, koji je zajedno sa njima učio osnovnu školu (ovde) pa posle ostao u kasabi kao šegrt ili sitan pisar u opštini ili nekom preduzeću. Ti su mladići obično odvajali od tog društva bilo svojom grubom ironijom bilo neprijatnim ćutanjem. Oni su čas preterano i neiskreno podvlačili u govoru svoju prostotu i neukost u poređenju sa srećnijim drugovima, čas ih opet retko ismejavali sa visine svoga neznanja. I u jednom i u drugom slučaju zavist je odisala iz njih kao gotovo vidna i osetna snaga. Ali mladost još lako podnosi prisustvo i najgorih nagona i živi i kreće se slobodno i bezbrižno pored njih.” (Ivo Andrić, *Sveske. Sabrana dela Ive Andrića*, knj. 17, Beograd: Prosveta, 1981, str. 11–12)

*** U razgovoru sa Ljubom Jandrićem I. Andrić pojašnjava da je naslov preuzeo iz muslimanske narodne pesme, koji iako „pomalo okamenjen i statičan [...] ogodvara duhu našeg jezika i prikladan je za naslov”. Reč je o stihovima „Pa ti hajde gradu Višegradu / da se gradi na Drini ćuprija”, koje je „čuo od starih žena iz Višegrada” (Lj. Jandrić, *Sa Ivom Andrićem (1968–1975)*, str. 87–88).

Otud, izdanje koje je sada pred čitalačkom publikom, osamdeset godina kasnije, prati tipografsku intervenciju uklanjanja liminalnih elemenata knjige.

Knjiga je, međutim, komplikovan predmet, napominje Žak Derida, tim pre jer joj se ne mogu odrediti okviri. Ona fizički poseduje dakako vrlo opipljive ivice, naslovnicu, ali se njena unutrašnjost i spoljašnjost iznova i iznova pretaču, dekonstruišući mogućnost okvira. Zato i sva pitanja koja neumoljivo postavljamo od 1945. godine, poput kada i kome Andrić pripoveda, odakle započinje *Ćupriju*, kojom historiografskom i usmenom građom raspolaže, koliko god bila filološki i tekstološki zasnovana, nedostatna su pred puninom razumevanja romanesknog sveta i pred čitalačkim užitkom – ponornim estetskim suviškom. Jednostavnije, čitalac sam kreira okvirnost – beskrajne niše (samo)određivanja – preuzimajući hermeneutički rizik diskurzivne poroznosti i aporetične otvorenosti tekstualnog okvira. Nažalost, svedoci smo da se gostoprimstvo književnog teksta zloupotrebljava, te su trase između literarnih zajednica i individualnih čitanja Andrićevog romana a i celokupnog opusa, počesto zakrivljene dnevno-političkim potrebama. *Kritičko izdanje dela Ive Andrića*, pa i *Ćuprije* koja izlazi 2024. godine, podsetilo je na neophodnost književno-naučnog pristupa, kako bi geneza Andrićevih tekstova i njihov osnovni, kanosni oblik bili dostupni široj akademskoj i čitalačkoj javnosti.*

Nepotpune i aberantne forme književnonaučnog staranja o Andrićevom opusu kao ni diktati krivotvorenih čitanja, ideološka reduciranja i (post)hermeneutički deformiteti diskursa

---

* Grafički lik *Ćuprije*, međutim, ostao je podređen priređivačkoj metodologiji, jer je zatečeno stanje i materijalnost dela (štamparske i korektorske omaške) uređivačkim načelima povlašćeno nauštrb mogućnosti uspostavljanja integralnog teksta romana koji bi bio utemeljen na autorskoj volji i njenoj ukupnoj tekstovnoj, poetičkoj i tekstualnoj dinamici. V.: Dušan Ivanić. „Uz Kritičko izdanje Andrićevih djela”. *Književna istorija*, 2018, br. 164, str. 335–385.

andrićološke književne kritike, koji su, nažalost, ispunili poslednje decenije XX i početak XXI veka, premrežili kulturni prostor nekadašnje Jugoslavije, ne dovode pak u pitanje estetski dignitet i neprikosnovenu auru vrhunskog romanesknog ostvarenja srpske književnosti kakvu poseduje Andrićeva *Na Drini ćuprija*. Začeta u konturama lica đaka i studenata 1942. godine, u figuraliji mladosti, koja „lako podnosi prisustvo i najgorih nagona i živi i kreće se slobodno i bezbrižno pored njih”, Andrićeva višegradaska ćuprija dostojanstveno brani pravo na sopstveni poredak (u) događajnosti, na istrajno (samo)obnavljanje povesnog i romanesknog smisla „večno mladog” umetničkog dela.

Aleksandra Paunović

Na Drini ćuprija

Prvi put objavljeno: 1945.

I

Većim delom svoga toka reka Drina protiče kroz tesne gudure između strmih planina ili kroz duboke kanjone okomito odsečenih obala. Samo na nekoliko mesta rečnog toka njene se obale proširuju u otvorene doline i stvaraju, bilo na jednoj bilo na obe strane reke, župne, delimično ravne, delimično talasaste predele, podesne za obrađivanje i naselja. Takvo jedno proširenje nastaje i ovde, kod Višegrada, na mestu gde Drina izbija u naglom zavoju iz dubokog i uskog tesnaca koji stvaraju Butkove stijene i Uzavničke planine. Zaokret koji tu pravi Drina neobično je oštar a planine sa obe strane tako su strme i toliko ublizu da izgledaju kao zatvoren masiv iz kojeg reka izvire pravo, kao iz mrkog zida. Ali tu se planine odjednom razmiču u nepravilan amfiteatar čiji promer na najširem mestu nije veći od petnaestak kilometara vazdušne linije.

Na tom mestu gde Drina izbija celom težinom svoje vodene mase, zelene i zapenjene, iz prividno zatvorenog sklopa crnih i strmih planina, stoji veliki, skladno srezani most od kamena, sa jedanaest lukova širokog raspona. Od tog mosta, kao od osnove, širi se lepezasto cela valovita dolina, sa višegradskom kasabom i njenom okolinom, sa zaseocima poleglim u prevoje brežuljaka, prekrivena njivama, ispašama i šljivicima, izukrššana međama i plotovima i pošćropljena šumarcima i retkim skupovima crnogorice. Tako, posmatrano sa dna vidika, izgleda kao da iz širokih lukova belog mosta teče i razliva se ne samo zelena Drina, nego i ceo taj župni i pitomi prostor, sa svim što je na njemu i južnim nebom nad njim.

Na desnoj obali reke, počinjući od samog mosta, nalazi se glavina kasabe, sa čaršijom, delom u ravnici a delom na obroncima bregova. Na drugoj strani mosta, duž leve obale, proteže se Maluhino Polje, raštrkano predgrađe oko drumu koji vodi put Sarajeva. Tako most, sastavljajući dva kraja sarajevskog drumu, veže kasabu sa njenim predgrađem.

Upravo, kad se kaže „veže”, to je isto toliko tačno kao kad se kaže: sunce izlazi izjutra da bismo mi ljudi mogli da vidimo oko sebe i da svršavamo potrebne poslove, a zalazi predveče da bismo mogli da spavamo i da se odmorimo od dnevnog napora. Jer taj veliki, kameni most, skupocena građevina jedinstvene lepote, kakvog nemaju ni mnogo bogatije i prometnije varoši („Još svega dva ovakva imaju u Carevini”, govorilo se u staro vreme), jedini je stalan i siguran prelaz na celom srednjem i gornjem toku Drine i neophodna kopča na drumu koji veže Bosnu sa Srbijom i preko Srbije, dalje, i sa ostalim delovima Turske carevine, sve do Stambola. A kasaba i njeno predgrađe samo su naselja koja se uvek neminovno razvijaju na glavnim saobraćajnim tačkama i s obe strane velikih i važnih mostova.

Tako su se i ovde, s vremenom, rojile kuće i množila naselja na oba kraja mosta. Kasaba je živela od mosta i rasla iz njega kao iz svoga neuništivog korena.

(Da bi se jasno videla i potpuno razumela slika kasabe i priroda njenog odnosa prema mostu, treba znati da u varoši postoji još jedna ćuprija, kao što postoji još jedna reka. To je Rzav i na njemu drveni most. Na samom kraju varoši Rzav utiče u Drinu, tako da se središte varoši i ujedno njena glavina nalaze na peščanom jezičku zemlje između dve reke, velike i male, koje se tu sastaju, a razasuta periferija prostire se sa druge strane mostova, na levoj obali Drine i na desnoj obali Rzava. Varoš na vodi. Ali iako postoje i još jedna reka i još jedan most, reči „na ćupriji” ne označavaju nikad rzavsku ćupriju, prostu drvenu građevinu bez lepote, bez istorije, bez drugog smisla osim što služi meštanima i njihovoj stoci za prelaz, nego uvek i jedino kameniti most na Drini.)

Most je oko dve stotine i pedeset koraka dugačak a širok oko deset koraka, osim na sredini, gde je proširen sa dve potpuno jednake terase, sa svake strane kolovoza mosta po jedna, i dostiže dvostruku širinu. To je onaj deo mosta koji se zove *kapija*. Tu su, naime, na srednjem stubu koji se pri vrhu proširuje, ozidani sa obe strane ispusti, tako da na tom stubu počivaju, levo i desno od kolovoza, po jedna terasa, smelo i skladno isturena iz prave linije mosta u prostor nad šumnom, zelenom vodom u dubini. One su oko pet koraka duge i isto toliko široke, ograđene kamenom ogradom, kao i ceo most po dužini, ali inače otvorene i nenatkri-vene. Desna terasa, idući iz varoši, zove se sofa. Ona je uzdignuta za dva basamaka, optočena sedištima kojima ograda služi kao naslon, a i basamac i sedišta i ograda, sve od istog svetlog kamena, kao saliveno. Leva terasa, prekoputa od sofe, ista je, samo prazna, bez sedišta. Na sredini njene ograde zid se izdiže iznad visine čoveka; u njemu je, pri vrhu, uzidana ploča od belog mermera i na njoj urezan bogat turski natpis – *tarih* – sa hronogramom koji u trinaest stihova kazuje ime onoga koji je podigao most i godinu kad je podignut. Pri dnu zida teče česma: tanak mlaz vode iz usta kamenog zmaja. Na toj terasi smešten je kafedžija sa svojim džezvama, fildžanima, uvek raspaljenom mangalom, i dečakom koji prenosi kafe preko puta, gostima na sofi. To je *kapija*.

Na mostu i njegovoj *kapiji*, oko njega ili u vezi sa njim, teče i razvija se, kao što ćemo videti, život čoveka iz kasabe. U svima pričanjima o ličnim, porodičnim i zajedničkim doživljajima, mogu se uvek čuti reči „na ćupriji”. I zaista, na drinskoj ćupriji su prve dečije šetnje i prve igre dečaka. Hrišćanska deca rođena na levoj obali Drine, pređu odmah prvih dana svog života most, jer ih već prve nedelje nose u crkvu na krštenje. Ali i sva druga deca, i ona koja su rođena na desnoj obali i muslimanska, koja nisu uopšte krštavana, provodila su, kao i njihovi očevi i dedovi nekad, glavni deo detinjstva u blizini mosta. Pecali su ribu oko njega ili lovili golubove pod njegovim oknima. Od najranijih godina njihove oči su se privikavale na skladne linije te velike građevine

od svetlog, poroznog, pravilno i nepogrešno sečenog kamena. Znali su sve majstorski izrezane obline i udubine, kao i sve priče i legende, koje se vezuju za postanak i gradnju mosta, i u kojima se čudno i nerazmrsivo mešaju i preplicu mašta i stvarnost, java i san. I to su ih znali oduvek, nesvesno, kao da su ih sa sobom na svet doneli, onako kao što se molitve znaju, ne sećajući se ni od koga su ih naučili ni kad su ih prvi put čuli.

Oni su znali da je most podigao veliki vezir Mehmedpaša, čije je rodno selo Sokolovići tu, iza jedne od ovih planina koje okružuju most i kasabu. Samo vezir je mogao dati sve što treba da se ovo trajno čudo od kamena sagradi. (Vezir – to je nešto sjajno, krupno, strašno i nejasno u svesti dečaka.) Zidao ga je Rade Neimar, koji je morao živeti stotinama godina da bi sagradio sve što je lepo i trajno po srpskim zemljama, legendarni i stvarno bezimni majstor kakvog svaka masa zamišlja i želi, jer ne voli da mnogo pamti ni mnogima da duguje, čak ni u sećanju. Znali su da je gradnju ometala vila brodarica, kao što je oduvek i svuda poneko ometao svaku gradnju, i noću rušila ono što je danju sagrađeno. Dok nije „nešto” progovorilo iz vode i savetovalo Radu Neimaru da nađe dvoje nejake djece, bliznadi, brata i sestru, Stoju i Ostoju po imenu, i da ih uzida u srednje stubove mosta. Odmah je počelo traženje takve dece po celoj Bosni. Obećana je nagrada onome ko ih nađe i dovede.

Najposle su sejmeni pronašli u jednom udaljenom selu dvoje bliznadi, pri sisi, i oteli ih silom vezirove vlasti; ali kad su ih povelj, majka nije htela da se odvoji od njih, nego je kukajući i plačujući, neosetljiva za psovke i udarce, posrtala za njima sve do Višegrada. Tu je uspela da se progura pred Neimara.

Decu su uzidali, jer druge nije moglo biti, ali Neimar se, kako kažu, sažalio i ostavio na stubovima otvore kroz koje je nesrećna majka mogla da doji svoju žrtvovanu decu. To su ovi fino srezani slepi prozori, uski kao puškarnice, u kojima se sada gnezde divlji golubovi. Kao spomen na to već stotinama godina teče iz

zida majčino mleko. To su oni beli, tanki mlazevi, što u određeno doba godine cure iz besprekornih sastavaka, i vidi im se neizbrisiv trag na kamenu. (Predstava o ženinom mleku izaziva u dečijoj svesti nešto što im je i suviše blisko i otužno a isto tako nejasno i tajanstveno kao i veziri i neimari, i što ih zbunjuje i odbija.) Te mlečne tragove po stubovima stružu ljudi i prodaju kao lekovit prah ženama koje posle porođaja nemaju mleka.

U centralnom stubu mosta, ispod „kapije”, ima jedan veći otvor, uska i dugačka vrata bez vratnica, kao džinovska puškarica. U tom stubu, kaže se, ima velika soba, mračna dvorana u kojoj živi crni Arapin. To znaju sva deca. On u njihovim snovima i nadlagivanjima igra veliku ulogu. Kome se on javi taj mora da umre. Nijedno dete ga još nije videlo, jer deca ne umiru. Ali ga je ugledao jedne noći Hamid, onaj sipljivi i večito pijani ili murni hamal krvavih očiju, i umro je još te noći, tu pored zida. Doduše, bio je pijan do nesvesti i zanoćio je tu na mostu, pod vedrim nebom, pri temperaturi od -15°C . U taj mračni otvor gledaju dečaci često sa obale, kao u ponor koji straši i privlači. Dogovore se da svi gledaju netremice, a koji prvi ma šta ugleda da vikne. Zure u tu široku, mračnu pukotinu, strepeći od radoznalosti i od straha, dok se nekom malokrvnom dečaku ne učini da se otvor kao crna zavesa počinje da njiše i pomera, ili dok neki od onih podrugljivih i bezobzirnih drugova (uvek ima po jedan takav) ne vikne „Arapin!” i ne počne tobože da beži. To pokvari igru i izaziva razočaranje i negodovanje kod onih koji vole igru mašte, mrze ironiju, i veruju da bi se pažljivim gledanjem moglo zaista nešto videti i doživeti. A noću, na spavanju, mnogi od njih rve se i nosi sa tim Arapinom iz ćuprije, kao sa sudbinom, sve dok ga majka ne probudi i tako ne oslobodi mučnog sna. I dok ga zapoji hladnom vodom („da rastjera stravu”) i nagna da izgovori božje ime, dečak već ponovo spava, premoren od dnevne igre, tvrdim dečijim snom u kome strahovi još ne mogu da uhvate maha i ne traju dugo.

Uzvodno od mosta, na strmoj obali od sivog krečnjaka, sa jedne i druge strane, vide se okrugle udubine, sve dve po dve, u pravilnim razmacima, kao da su u kamen urezani tragovi kopita nekog konja natprirodne veličine; one idu odozgo sa Starog grada, spuštaju se niz liticu do reke i pojavljuju se opet na drugoj obali, gde se gube pod mrkom zemljom i rastinjem.

Deca koja duž te kamenite obale, za letnjih dana, po vas dan love sitnu ribu, znaju da su to tragovi davnih vremena i starih ratnika. Tada su na zemlji živeli veliki junaci, kamen je još bio nezreo i mek kao zemlja, a konji su bili, kao i junaci, džinovskog rasta. Samo, za srpsku decu to su tragovi Šarčevih kopita, ostali još od onda kad je Kraljević Marko tamnovao gore u Starom gradu pa pobegao iz njega, spustio se niz brdo i preskočio Drinu, na kojoj tada nije bilo ćuprije. A turska deca znaju da to nije bio Kraljević Marko nit' je mogao biti (jer otkud vlahu i kopilanu takva sila i takav konj!), nego Đerzelez Alija, na svojoj krilatoj bedeviji, koji je kao što je poznato prezirao skele i skeledžije i preskakao reke kao potočiće. Oni se o tome i ne prepiru, toliko su i jedni i drugi ubeđeni u tačnost svoga verovanja. I nema primera da je ikad iko uspeo da koga razuveri ili da je ko promenio svoje mišljenje.

U tim udubinama, koje su okrugle a široke i duboke kao oveći čanci, zadrži se još dugo posle kiše voda, kao u kamenim sudovima. Te jame, ispunjene mlakom kišnicom, dečaci zovu bunarima i u njima drže, i jedni i drugi, bez razlike verovanja, sitnu ribu, krkušice i plote, koje uhvate na udicu.

A na levoj obali, u strani, odmah iznad drumu ima jedna oveća humka, zemljana, ali od neke tvrde zemlje, siva i skamenjena. Na njoj ništa ne raste i ne cvate do neka sitna trava, tvrda i bodljikava kao čelična žica. Ta je humka meta i granica svih dečijih igara oko mosta. To se mesto nekad zvalo Radisavljev grob. I priča se da je to bio neki srpski prvak, silan čovek. I kad je vezir Mehmedpaša naumio da zida most na Drini i poslao ljude, sve

se pokorilo i odazvalo na kuluk, samo je ustao taj Radisav, po-
dbunio narod i poručio veziru da se okane toga posla, jer neće,
šále, podići ćuprije na Drini. I muke je imao vezir dok je savladao
Radisava, jer je bio junak mimo ljude a nije ga bila ni puška ni
sablja, nit' je bilo konopca ni lanca kojim se on mogao vezati;
sve je kidao kao konce. Takav je *tilsum* imao pri sebi. I ko zna
šta bi bilo i da li bi vezir ikad podigao ćupriju da se nije našao
neki od njegovih ljudi, mudar i vešt, i podmitio i ispitao momka
Radisavljevog. Tako su Radisava iznenadili i udavili na spavanju,
vezavši ga svilenim konopcima, jer jedino protiv svile njegova
amajlija nije pomagala. Naše žene veruju da ima po jedna noć u
godini kad se može videti kako na tu humku pada jaka bela sve-
tlost pravo sa neba. I to nekako u jesen, u vreme između Velike i
Male Gospojine. Ali dečaci koji su, i verujući i ne verujući, osta-
jali da bdiju pored prozora sa izgledom na Radisavljev grob, nisu
nikad uspevali da vide nebesku vatru, jer bi ih još pre ponoći
savladao san. Zato su opet putnici, kojima nije do toga, videli
neki beo sjaj na humci iznad mosta, vraćajući se noću u kasabu.

A Turci u kasabi, naprotiv, pričaju od starina da je na tom me-
stu poginuo kao šehit neki derviš, po imenu šeh-Turhanija, koji
je bio veliki junak i od neke kaurške vojske branio ovde prelaz
preko Drine. A što na tom mestu nema ni nišana ni turbeta, to
je po želji samog derviša, jer je hteo da tako bude sahranjen bez
znaka i biljega, kako se ne bi znalo da je tu. Jer, ako ikad opet na-
vali neka kaurška vojska ovuda, on će ustati ispod ovog brežuljka
i zaustaviti je, kao što je i nekad učinio, tako da od višegradske
ćuprije neće moći dalje napred. Ali zato njegovu humku sâmo
nebo ponekad ozari svojom svetlošću.

Tako se život kasabalijske dece odigrava ispod mosta i oko
njega, u beskorisnoj igri ili dečijim maštanjima. A sa prvim godi-
nama zrelosti on se prenosi na most, upravo na kapiju, gde mla-
dička mašta nalazi drugu hranu i nove predele, ali gde počinju
već i životne brige i borbe i poslovi.

Na kapiji i oko kapije su prva ljubavna maštanja, prva viđenja u prolazu, dobacivanja i sašaptavanja. Tu su i prvi poslovi i pazari, svađe i dogovori, tu sastanci i sačekivanja. Tu se, na ćuprijskoj ogradi od kamena, izlažu na prodaju prve trešnje i bostan, sabahzorski salepi i vrući simiti. Ali tu se sakupljaju i prosjaci i sakati i gubavi, isto kao i mlađi i zdravi koji žele da se pokažu ili da vide druge, kao i svi koji imaju da iznesu ma šta naročito od plodova, odela ili oružja. Tu često posedaju zreli, ugledni ljudi da se porazgovaraju o javnim stvarima i zajedničkim brigama, ali još češće mladići koji znaju samo za pesmu i šalu. Tu se prilikom velikih događaja i istorijskih promena ističu proglašuju i pozivi (na onom izdignutom zidu, ispod mermerne ploče sa turskim natpisom, a iznad česme), ali tu su se, sve do 1878. godine, vešale ili nabijale na kolac glave svih onih koji su ma s koga razloga bivali pogubljeni, a pogubljenja su u ovoj kasabi na granici, naročito u nemirnim godinama, bila česta, a za nekih vremena, kao što ćemo videti, i svakodnevna.

Ne mogu preći preko mosta ni svatovi ni pogreb a da se ne zaustave na kapiji. Tu se svatovi obično spremaju i svrstavaju pre ulaska u čaršiju. Ako su mirna i bezbrižna vremena, obredaju se rakijom i zapevaju, povedu kolo, i često se zadrže mnogo duže nego što su mislili. A kod ukopa, oni koji nose pokojnika spuste ga malko da se odmore, redovno tu na kapiji, gde mu je i inače protekao dobar deo života.

Kapija je najvažnija tačka na mostu, isto kao što je most najvažniji deo varoši, ili kako je jedan turski putnik, koga su Višegradani lepo ugostili, napisao u svom putopisu, „njihova kapija je srce mosta koji je srce ove kasabe koja svakom mora da ostane u srcu”. Ona pokazuje koliko su stari neimari, za koje se u pričama priča da su se nosili sa vilama i svakojakim čudima i da su morali da zaziđuju živu decu, imali smisla ne samo za stalnost i lepotu građevine nego i za korist i udobnost koju će od te građevine imati i najdalji naraštaji. I kad čovek upozna ovdašnji život i

dobro razmisli, mora da kaže sam sebi da je zaista mali broj ljudi u ovoj Bosni koji imaju ovakvu zgodu i ovakvo uživanje kao što ga svaki i poslednji kasabalija može da ima na kapiji.

Naravno da zimsko doba ne dolazi u obzir, jer tada prelazi preko mosta samo onaj koji mora, pa i taj pruži korak i pogne glavu pod hladnim vetrom koji stalno duva nad rekom. Tada, razume se, nema zadržavanja na otvorenim terasama na kapiji. Ali u svako drugo doba godine kapija je prava blagodet za malo i veliko. Tada svaki ovdašnji građanin može, u svako doba dana i noći, da izađe na kapiju i sedne na sofu, ili da se zadržava tu oko nje u poslu ili razgovoru. Isturena i uzvišena petnaestak metara iznad zelene hučne reke, ta sofa od kamena lebdi u prostoru, nad vodom, između tamnozelenih brda sa tri strane, sa nebom i oblacima ili zvezdama nad sobom, a sa otvorenim vidikom niz reku kao uskim amfiteatrom koji u dubini zatvaraju modre planine.

Koliko ima vezira ili bogataša na svetu koji mogu svoju radost ili brigu, ili svoj čef i dokolicu da iznesu na ovakvo mesto? Malo, vrlo malo. A koliko je naših, u toku stoleća i nizu naraštaja, predsedelo ovde zoru ili akšam ili noćne časove kad se neprimetno pomera ceo zvezdani svod nad glavom! Mnogi i mnogi od nas sedeo je tu, podnimljen i naslonjen na tesan, gladak kamen, i pri večitoj igri svetlosti na planinama i oblaka na nebu, razmrsivao večno iste a uvek na drugi način zamršene konce naših kasabalijskih sudbina. Neko je davno tvrdio (istina, to je bio stranac i govorio je u šali) da je ova kapija imala uticaja na sudbinu kasabe i na sam karakter njenih građana. U tim beskrajnim sedenjima, tvrdio je stranac, treba tražiti ključ za sklonost mnogih kasabalija ka razmišljanju i sanjarenju i jedan od glavnih razloga one melanholične bezbrige po kojoj su poznati stanovnici kasabe.

Svakako, ne može se poricati da su Višegrađani od davnina važili, u poređenju sa stanovnicima drugih mesta, kao ljudi lakomisljeni, skloni uživanjima, i brzi na trošak. Njihova varoš je na povoljnom položaju, okolna sela su rodna i bogata, i para, istina,

prolazi obilno kroz Višegrad, ali se ne zaustavlja dugo u njemu. A ako se nađe neki gazda štediša i kućanik, bez ikakve strasti, to je redovno neki došljak; ali višegradska voda i vazduh su takvi da se već njegova deca rađaju otvorene ruke i raširenih prsta, i podležući opštoj zarazi rasipnosti i bezbrige žive sa devizom: „Drugi dan, druga i nafaka”.

Priča se da je Starina Novak, kad je iznemogao i morao da se povuče i napusti hajdukovanje po Romaniji, ovako učio Dijete Grujicu, kad je trebalo da ga zameni:

– Kad sjediš u busiji, ti dobro gledaj putnika koji naiđe. Ako vidiš da jordamli jaše a na njemu crven džemadan, srebrne toke i bijele tozluke, to je Fočak. Udri odmah, jer taj ima i na sebi i u bisagama. Ako vidiš siromaški odjevena putnika: oborio glavu a poklopio se po konju kao da je u prošnju pošao, udri slobodno, to je Rogatičanin. Takvi su svi: tvrđice i tutumraci, a puni para kao šipak. Ali ako vidiš neku divaniju: prekrstio noge na sedlu, kuca u šarkiju i pjeva iza glasa, ne udaraj i ne kaljaj ruke uzalud, nego pusti trice nek prođe; to je Višegrađanin, a taj ništa nema, jer se u njih para ne drži.

Sve bi to potvrđivalo gornje mišljenje onoga stranca. Pa ipak je teško pouzdano kazati u kojoj je meri to mišljenje tačno. Kao u tolikim drugim stvarima i ovde nije lako odrediti šta je uzrok a šta posledica. Da li je kapija napravila od kasabalija ono što su ili je, naprotiv, ona zamišljena u njihovom duhu i shvatanju i sagrađena prema njima i njihovim potrebama i navikama? Izlišno i uzaludno pitanje. Nema slučajnih građevina, izdvojenih iz ljudskog društva u kome su nikle, i njegovih potreba, želja i shvatanja, kao što nema proizvoljnih linija i bezrazložnih oblika u neimarstvu. A postanak i život svake velike, lepe i korisne građevine, kao i njen odnos prema naselju u kome je podignuta, često nose u sebi složene i tajanstvene drame i istorije. Svakako, jedno je izvesno: između života ljudi u kasabi i ovoga mosta postoji prisna, vekovna veza. Njihove su sudbine tako isprepletene

da se odvojeno ne daju zamisliti i ne mogu kazati. Stoga je priča o postanju i sudbini mosta u isto vreme i priča o životu kasabe i njenih ljudi, iz naraštaja u naraštaj, isto kao što se kroz sva pričanja o kasabi provlači i linija kamenog mosta na jedanaest lukova, sa kapijom, kao krunom, u sredini.